

Herman Vos

Van Vlaams-nationalisme naar socialisme

Bernard Van Causenbroeck, Hadewijch/
Amsab, Antwerpen/Gent, 1997, 352 blz.

De naam van Herman Vos leeft voort in het naar hem genoemde vormingscentrum van de SP. Niet zoveel mensen weten nog wie die Herman Vos is geweest en waar hij politiek voor stond. Dat is om verschillende redenen een spijtige zaak. Vooreerst gaat het om iemand met een vrij uitzonderlijke levensloop. Vlaams militant, als activist veroordeeld, leider van de Vlaamse Frontpartij, een eenzame dissident wanneer die Vlaamse beweging steeds nadrukkelijker in extreemrechts vaarwater terechtkomt, medestander van Hendrik De Man, onvernootbaar propagandist voor het Plan, verzetsman, socialistisch minister. In de persoon van Herman Vos komen bovendien twee vormen van engagement samen: het Vlaamse en het socialistische. Zij worden tot op vandaag vaak moeilijk verzoenbaar geacht.

De jonge Gentse historicus Bernard Van Causenbroeck schreef een schitterende biografie van Herman Vos. Het boek is gegroeid uit de eindverhandeling waarmee Van Causenbroeck afstudeerde als licentiaat in de geschiedenis. Die eindverhandeling werd trouwens bekroond met de Provinciale Prijs voor Geschiedenis van Oost-Vlaanderen. Van Causenbroeck concentreert zich in deze studie op het sleutelmoment in de politieke loopbaan van Vos: de overgang van Vlaams-nationalisme naar socialisme. Een overgang die overigens geleidelijker verliep dan we vandaag zouden verwachten.

Herman Vos werd in 1889 in een

vrij bescheiden Antwerps milieu geboren, als jongste van zes kinderen uit drie verschillende huwelijken. Vermoedelijk met financiële steun van de ouders van een jeugdvriend kan Herman Vos toch studeren aan het Antwerps atheneum, een school waar een vrijzinnige, Vlaamsgezinde en anarchistische geest rondwaart. Het is de school waar, omstreeks die tijd, ook Willem Elsschot, Paul Van Ostaijen, Lode Craebeckx, Hendrik De Man, de gebroeders Picard en Herman van den Rieck zullen studeren.

"We waren sterk anarchistisch. We ontkenden datgene wat slecht was en gingen de strijd aan tegen de Franse lessen", zo herinnert Vos zich later in een toespraak tot de oudleerlingenbond die tijd. Vos en zijn vrienden lezen Van Eeden, Roland Holst, Heyermans, maar ook Tolstoj, Dostojevski en Nietzsche. Ze zijn terzelfdertijd trouwe aanhangers van het *Weekblad voor Vlaanderen* van Lode Baekelmans en van *Ontwaking*, het anarchistisch weekblad van Victor Ressler.

Vrijzinnigheid, Vlaamsgezindheid en anarchisme lopen in die dagen nog vanzelfsprekend in elkaar over. De invloed van August Vermeylen en de groep *Van Nu en Straks* is daaraan niet vreemd.

Vos schrijft zich in aan de Gentse Universiteit en slaagt in zijn kandidaturen geschiedenis. Hij moet, om financiële redenen, die studies combineren met een baan als klerk op het Antwerpse stadhuis. Door een dom toeval loopt het allemaal fout. De trein heeft vertraging en hij komt te laat op een examen. De grote historicus Henri Pirenne - die zijn afkeer voor pendelstudenten niet wegsteekt - weigert hem nog te ondervragen. Het komt tot een

woordenwisseling en de Gentse studies van Herman Vos zijn voorbij. Een paar jaar later zal hij, met de steun van het stadsbestuur, politieke en administratieve wetenschappen studeren aan de ULB. Zijn leermeesters zijn Emile Waxweiler en Lodewijk De Raet.

Wanneer in 1914 de oorlog uitbreekt en België wordt bezet, houden de Antwerpse flaminganten zich lange tijd op de vlakte. Naar aanleiding van de vernederlandsing van de Gentse Universiteit schrijft Herman Vos een gematigd manifest waarin hij de vernederlandsing van de universiteit niet ziet als een aantasting van de staat België, maar gewoon als een bestaand recht. Die tekst, die door de Duitsers als te patriottisch wordt gecensureerd en die in Nederland zal verschijnen, zal hem na de oorlog zwaar worden aangerekend. Vos schuift evenwel dichter naar het activisme en wordt zelfs een tijd lid van de door de bezetter ingestelde Raad van Vlaanderen. Na de oorlog wordt hij opgepakt en veroordeeld tot drie jaar gevangenis. In tegenstelling tot anderen behoudt hij wel zijn politieke rechten.

Precies omwille van die gevangeniservaring - "de enige man die de anti-Vlaamse reactie bij vergetelheid niet zijn burgerschapsrechten heeft ontnomen", heet het in de flamingantische pers - wordt Herman Vos in 1920 binnengehaald door de Vlaamse Frontpartij. In 1925 wordt hij in Antwerpen verkozen op basis van een anti-militaristisch en sociaal gericht programma. Van Causenbroeck beschrijft gedetailleerd het reilen en zeilen van de Frontpartij en de wereld van de radicale vlaamsgezinden. Dat is voor mij - maar daar zal mijn

achtergrond als politicoloog niet vreemd aan zijn - één van de interessante delen van het boek. Van Causenbroeck maakt duidelijk hoe de Frontpartij worstelt met de eeuwige dilemma's van een kleine partij. Moet men een radicale oppositiekooers varen of proberen het beleid te beïnvloeden? Kiest men voor een opstelling als anti-systeempartij of probeert men realistische alternatieven aan te bieden? Gaat men voluit voor de beginselen of wordt het een tactisch pragmatisme? Staat de wenselijkheid dan wel de haalbaarheid voorop?

Herman Vos is een realist, "extreem in zijn gematigheid". Hij benadert de politiek met "bereidvolle voorzichtigheid", zoals hij dat later zal omschrijven. Hij wordt het doelwit van de voortdurend scherpe kritiek van het radicale tijdschrift *Vlaanderen*. Van Causebroeck beschrijft het milieu van door ressentimenten verzuurde kaakslagflaminganten, die louter door negativisme worden gedreven, die iedereen en alles wantrouwen. Hij portretteert scherp figuren als Joris Van Severen of Ward Hermans, die van links naar rechts zwalpen, zich verliezen in politiek avonturisme en na verloop van tijd zullen bezwijken voor de leiderschapsromantiek van het fascisme.

Deze sleutelperiode in de geschiedenis van de Vlaamse beweging wordt uitvoerig toegelicht. Van Causenbroeck laat zien hoe een generatie, onder invloed van de economische crisis en de politieke machteloosheid, stap voor stap de democratische politiek verlaat. Er wordt geflirt met "organische staatsopvattingen" en met "het solidarisme". Herman Vos ziet wat er gebeurt en waarschuwt. Tevergeefs.

De ervaring van de economische en politieke crisis heeft ook grote gevolgen voor het denken en de ideologische oriëntatie van Vos. De Vlaamse strijd lijkt hem, geconfronteerd met de maatschappelijke ontreddering en het oprukkend fascisme, niet meer het fundament waarop politiek kan worden bedreven. Hij geraakt in de ban van de ideeën van Hendrik De Man. In 1933 maakt Vos de overstap naar de BWP, waar hij als propagandist de Plan-gedachte helpt verspreiden. Zijn ervaringen in het Vlaamse kamp hebben Vos alert gemaakt voor de autoritaire verleiding. Wanneer ook De Man over een "sterke democratie" begint te praten, vindt hij Vos op zijn weg. De Man verklaart dat Vos de democratie wil redden door middel van geneesmiddelen, terwijl hij een chirurgische ingreep voorstaat. Vos gaat akkoord met die vergelijking. Hij staat een betere en meer doelmatige werking van de bestaande democratische instellingen voor. De sterke democratie van De Man is, oordeelt hij, een gevaarlijke utopie.

Typerend voor de persoon van Herman Vos is dat hij steeds een onderscheid weet te maken tussen personen en opvattingen. Hij gaat in debat, neemt duidelijke standpunten in, maar ziet zijn politieke tegenstanders niet als vijanden. Ook dat is opmerkelijk. Van Causenbroeck portretteert een politicus die over alle partijgrenzen heen vrienden heeft. Wanneer anderen over Vos getuigen komen dezelfde eigenschappen steeds terug: zijn afkeer van conflicten, zijn eerlijkheid, zijn onvermogen tot het koesteren van wrok of ressentimenten, zijn bereidheid om zijn ongelijk toe te geven. Vos is een gentleman in de politiek. Aan zo'n

brave Hendrik heeft een biograaf natuurlijk niet zo veel. Van Causenbroeck geeft in zijn nawoord dan ook toe dat we niet zoveel zijn te weten gekomen over "de mens Vos". Dat heeft, meent Van Causenbroeck, vooral te maken met het feit dat "geslotenheid één van Vos' belangrijkste karaktertrekken was". Gelukkig voor Van Causenbroeck is er de uitvoerige correspondentie met de Nederlandse historicus en groot-Nederlander Pieter Geyl. Die correspondentie levert pareltjes op. Zo bijvoorbeeld hoe ze samen een Federale Grondwet voor België proberen te ontwerpen. "Vos kwam vanochtend aanzetten, genoeglijk als immer. Wij hebben als kinderen zitten lachen bij onze doodernstige pogingen om Vlaanderen een grondwet te geven. We verdeelden de Kongo, wezen de koning een half jaar residentie in Vlaanderen en een half jaar in Wallonië toe en amuseerden ons daarbij grotelijks." Geyl is lange tijd de politieke mentor van Vos. Hij probeert hem te sturen en aan te jagen. Vos vaart evenwel zijn eigen koers. Die koers brengt hem tijdens de oorlog heel ver van de meeste van zijn vroegere politieke vrienden. Vos verkeert in verzetskringen en behoort tot de leiding van de illegale socialistische partij. Na de oorlog wordt hij minister, terwijl nogal wat vroegere kameraden uit het activisme en de Frontpartij achter de tralies belanden. Vos richt zich steeds meer op de internationale politiek. In een brief aan Geyl bekennt hij dat de Vlaamse beweging en de Vlaamse grieven hem nog moeilijk kunnen begeistereen. Geyl schrijft een boze brief terug. Vos antwoordt: "Waarde vriend, ik verloochen niets; ik blijf dezelfde".

Bernard Van Causenbroeck schreef een knappe, toegankelijke en vlot leesbare biografie. Aan de hand van de figuur van Herman Vos maakt Van Causenbrouck duidelijk dat Vlaamsgezindheid en socialisme

best kunnen samengaan. Dat zulks nog altijd geen evidentie is in linkse kringen, bewijzen de afwijzende reacties op Leo Peeters' strikte interpretatie van de faciliteitenregeling. Wie vandaag elke vorm van natio-

nalisme a priori als een dwaasheid veroordeelt, doet er goed aan kennis te nemen van dit boek.

Patrick Stouthuysen
Politicooloog aan de VUB